

Гурик М.І., к. істор. н., доцент кафедри філософії та політології Тернопільського національного університету

Шумка М.Л., к. філос. наук., доцент кафедри філософії та політології Тернопільського національного університету

Взаємозв'язок етики і політики в інтенціях Ярослава Стецька

У статті проаналізовано етико-політичні студії ідеолога українського націоналізму Ярослава Стецька. Досліджено особливості оптимістичного підходу філософа до проблеми взаємозв'язку етики та політики. Показано роль патріотичної політичної еліти у створенні етичної сфери у політичному житті українського соціуму.

Ключові слова: політична етика, справедливість, етика боротьби, етичні вартості, етика чеснот, корпоративна етика.

Huryk M., Shumka M. The paper explores the ethical and political studies of Ukrainian ideologist of nationalism J. Stetsko. Studied feature of optimistic approach of the philosopher to the problem of the relationship of ethics and politics. It is shown the role of patriotic and political elites in creating ethical sphere in the political life of Ukrainian society.

Keywords: political ethics, justice, ethics fight, ethical values, ethics virtues, corporate ethics.

Гурык М., Шумка М. В научной статье проанализировано этико-политические студии идеолога украинского национализма Ярослава Стецька. Исследовано особенности оптимистического подхода философа к проблеме взаимосвязи этики и политики. Показано роль патриотической политической элиты в формировании этической сферы в политической жизни украинского социума.

Ключевые слова: политическая этика, справедливость, этика борьбы, этика достоинств, корпоративная этика.

Етап трансформації українського соціуму в напрямку демократизації політичної системи й політичного життя загалом вимагає визнання значущості й пріоритету моральних чинників у політиці, орієнтації на свободу, права й

добробут людей. Завдяки моральним цінностям і нормам, політика здатна реалізувати свій моральний потенціал.

Політична етика виступає моральною основою політичної діяльності, що торкається таких проблем, як фундаментальні права і свободи людини і громадянина, взаємні права і обов'язки еліти і громадян, справедливий соціальний устрій, розумне співвідношення свободи, рівності і справедливості. На початку XXI ст. необхідність у морально-відповідальній політиці постає, як загальнолюдською потребою, так і актуальністю української політичної дійсності. Нерозривність етичної та політичної сфер визначила один із напрямів етико-політичних студій ідеолога українського націоналізму Ярослава Стецька (1912-1986 рр.).

Метою нашої роботи було розкрити сутність етичної політики за дослідженнями Я. Стецька та проаналізувати можливості формування етосфери у політичному житті сучасного українського суспільства.

Для реалізації мети поставлено такі **завдання** :

- визначити сутність та роль етики у політичному житті України за інтенціями Я. Стецька;
- розкрити взаємозв'язок етики і політики;
- показати роль української патріотичної політичної еліти в етизації політичної сфери життя суспільства;
- визначити важливість існування демократичної держави для формування етосфери у політичному житті України

Методологія дослідження. У роботі використано метод аналізу та синтезу, компаративний метод, метод контент-аналізу, структурно-функціональний метод.

Діалектика взаємин між політикою і етикою викладена, зокрема, у працях Аристотеля, Г. Алмонда, П. Бурд'є, Е. Дюркгейма, Конфуція, Н. Лумана, Н. Макіавеллі, С. Мендус, Г. Моргентау, Р. Нібура, Т. Парсонса, П. Рікера, Дж. Ролза, Б. Сутора, Л. Штрауса, П. Штомпки, Й. Шумпетера. Привертає увагу також творчий доробок українських науковців в напрямку розробки теоретико-

методологічних підвалин етико-політичного дискурсу, а саме: Т. Аболіної, М. Головатого, А. Єрмоленко, О. Кисельова, В. Котигоренка, А. Круглашова, І. Кураса, І. Кучеренко, Ю. Левенця, В. Малахової, Л. Нагорної.

Взаємозв'язок етики і політики займає значне місце в науковій спадщині українського мислителя Я. Стецька. Зокрема, окремим аспектам цієї тематики присвячені такі наукові статті автора, як: «За творців нової дійсності», «Новий суспільний лад», «Без національної революції немає соціальної», «Боротьба для боротьби, чи змагання за вартості?», «За синтезу вартостей».

Аналіз наукової спадщини Я. Стецька дозволяє віднести його етико-політичну концепцію до оптимістичного (аристотелівського) типу, згідно з яким політика і мораль збігаються, а їх розходження є наслідком конкретних обставин, які піддаються коригуванню. Родоначальником цього підходу є грецький філософ Аристотель, який виходив із розуміння людини, як істоти політичної, моральні якості якої не є вродженими, а виробляються практичними діями. Філософ, визначаючи головною метою політики забезпечення «вищого блага» громадян полісу, відводив їй і морально-виховну роль: «Державним благом є справедливість, тобто те, що служить загальній користі» [1, с.127]. В свою чергу, Я. Стецько, розглядаючи політику і мораль як єдине ціле, спрямоване на справедливість, стверджував, що «...етична постава в житті диктує постулат праці, соціальної справедливості, ліквідації руйнної класової боротьби, об'єднання всіх українців навколо однієї Ідеї...» [10, с.134].

Я. Стецько, аналізуючи поняття «справедливість» і «рівність» надає першість справедливості, оскільки жоден суспільний устрій не може гарантувати соціально-економічної рівності, бо «вже самі закони природи встановлюють нерівність» і здобутки кожного громадянина залежать від його «якісної вартості» [10, с.123]. Проте, на думку філософа, тільки «націоналізм створює для всіх справедливі об'єктивні умови росту» [10, с.123].

Запорукою індивідуального розвитку, вважав Я. Стецько, є творча праця, своєрідний «постулат праці», який він підносить до рівня етичного імперативу, оскільки «ідейно-етичне» ставлення до праці є гарантією морального росту

людини» [10, с.138]. Творча праця є засадою побудови нового суспільного ладу, що базується на двох основних складових: «національній і етичній» [10, с.123]. Новий «національно-справедливий, ново-солідаристичний» устрій тісно пов'язаний із соціальною справедливістю, що дає можливість задовільнити інтереси «найширших мас українського населення» [10, с.136]. Як стверджував мислитель: «Наш соціальний лад є власне побудований на засаді етичної рівності усіх працюючих та раціональної вимоги праці для кожного...» [10, с.138].

Аристотель, на відміну від Я. Стецька, у своїй праці «Політика» виділяє два види справедливості: розподіляючу і зрівнюючу. Розподіляюча справедливість відноситься до загальних благ і забезпечує їх розподіл згідно рангу громадян полісу, а зрівнююча – до благ, належних окремим особам, що забезпечує обмін згідно з якістю і кількістю праці. [1, с.135]. Виділення цих двох видів справедливості найкраще відповідає умовам життя суспільства, в якому комбінуються становий устрій і «природжені» переваги одних людей над іншими, з одного боку, і товарно-грошові стосунки, що зрівнюють людей, – з іншого.

Я. Стецько розмірковував над співвідношенням таких важливих моральних категорій, як «добро» і «зло» та політичної влади. Будучи політиком, він розумів, що боротьба за владу є основою будь-якої політичної діяльності, проте відкидав «владу варварсько зарозумілу», а визнавав лише «владу в ім'я вищих, національно-етичних вартостей життя, ... в ім'я творчості» [10, с.134]. Мислитель вважав, що політична боротьба, спрямована на реалізацію нацією «власного національно-етичного самоздійснювання», є «етично доброю», оскільки вона веде до перемоги національної ідеї і протистоїть «силам зла, упадку і застою» [10, с.26]. Стецько стверджував, що етичну цінність становить лише та боротьба, яка є «змаганням за позитивні, національно-етичні ідеали», і лише така діяльність може позиціонувати себе як «Абсолютне Добро і Воля» [10, с.27].

Етизація політики необхідна умова ствердження гуманістичних засад в усіх сферах суспільного життя і незважаючи на стійкі упередження, суспільство прагне того, щоб зробити політику моральною, а мораль дієвою. Завданням політики є впорядкування всіх складових соціального простору життя людей, формування громадянського суспільства. Як зазначав Я. Стецько: «справа політики – це справа всього життя», проте без етики не обійтись, адже від реалізації «етичних вартостей залежить здійснення соціальної програми» [10, с.134]. Власне, політика розглядається українським мислителем, як активна патріотична діяльність, спрямована на досягнення щастя нації, яке здобувається важкою цілеспрямованою працею «героїв», що наділені індивідуальною етикою чеснот та «фанатично захоплені ідеєю» [10, с.38]. Відтак, категорію «щастя» Стецько оцінює через призму «щастя перемоги національної ідеї» [10, с.39]. Індивідуальне щастя, на думку філософа, є – «щастям загалу», заради якого можна «ризикувати чи віддати особисте життя» [10, с.39].

Парадигма зв'язку етики і політики, яку запропонував Стецько містить окремі елементи макіавеллівського ціннісно-нейтрального підходу, який допускає можливість використання «аморальних» засобів задля реалізації політичних цілей. Як і у Н. Макіавеллі, так і у Стецька вищою цінністю визнається нація-держава, перед якою цінність окремо взятої особи повинна відступити на задній план. Н. Макіавеллі стверджував, що заради інтересів держави політик може використати в реальному політичному житті будь-які засоби – підступність, насильство, вбивство, обман тощо [6, с.100]. В свою чергу, Я. Стецько вважав, що для «щастя перемоги національної ідеї» герой може застосувати насильство, оскільки «тільки зброєю здобувається держава, ...зброєю, яку одуховлює ідея та мораль» [10, с.134]. Варто відзначити, що поняття «етика боротьби» займає вагоме місце у етико-політичній доктрині Я. Стецька. Мислитель возвеличив поняття збройної боротьби за «національні ідеали» в ранг найвищих етичних категорій, оскільки вона є проявом високої внутрішньої культури окремої особистості «борця за ідеалістичну й героїчну

етику життя», який знаходить своє індивідуальне щастя «у діянні для спільноти й сповненні її цілей» [10, с.40].

Я. Стецько зосередив багато уваги на обговоренні етичних та професійних якостей політиків, чим продовжив напрацювання своїх попередників в галузі професійної політичної етики. Роль політиків у гармонізації політичної системи є великою, не дарма й Стецько приділив їм так багато уваги, визначив важливі, необхідні риси, зауважуючи, що тільки: «найкращі, найактивніші, найбільш творчі з вільних громадян творитимуть провідну верству» [10, с.127]. Говорячи про своїх «героїв», мислитель вказував, що політики мають бути подібними до них, бо саме такі політики з якостями «героїв» можуть забезпечити, необхідну етосферу та бути представниками народу: «Лише у них є вміння належно вглиблюватись та добачати етичні вартості», де «етичні вартості» – це віра й сила духу» [10, с.38]. Якщо члени суспільства є аморальними, таким буде й суспільство. Тож «провідна еліта нації, щоб мати право бути такою, повинна стати уосібленням ідеалізму й героїзму», а суспільство, кожен справжній громадянин в свою чергу повинен бути «борцем за етичні вартості, за ідею» [10, с.128]. Політика, яка не має належної підтримки з боку моралі, приречена на поразку. На думку Я. Стецька, «безчесний політик, безсоромний політикан, для якого понад усе егоїстичні інтереси — тимчасова персона на політичній арені» [10, с.128]. Проте, як це часто трапляється, він поступається місцем іншому «політикану». Політик, який виражає соціальні сподівання людей і керується ними, отримує тривалу підтримку громадськості.

Один із центральних пунктів концепції Стецька є важливість моральних якостей політичного діяча, «уосіблення героїзму й ідеалізму», що й становить сутність професійної політичної етики.

Драматичний досвід уроків політичного життя дає всі підстави твердити, що мораль повинна мати функціональну першість щодо політики. Влада, її представники, наслідки практичної політики мають перебувати під постійним моральним контролем суспільства. Інакше загроза деформації самої політики та

її наслідків буде постійною. Як вважав Стецько: «В нашій добі й у наших умовах вирішальною національно-суспільною силою стають широкі народні продукуючі маси», які здійснюють контроль за політичною елітою, що й забезпечує уникнення цієї деформації [10, с.129]. Народ повинен сам обирати для себе «провідну верству», і критерій цього відбору – «не матеріально-продукційний і не класовий, але ідейно-етичний» [10, с.127]. Наявність високих моральних якостей і професіоналізму, на думку Стецька, дасть можливість здійснити відкритий відбір «провідної еліти нації» [10, с.127]. А справжніми представниками народу, його «провідною елітою» є тільки ті, які працюють на благо своїх громадян та держави, а також розбудовують справедливий соціальний лад, в основі якого «задоволення розумних потреб народу, зміцнення волі і патріотизму,... скріплення нації» [19, с.130].

Аналіз української дійсності підтверджує слушність думок Я. Стецька про надважливу роль політичної еліти в розбудові держави, формуванні цілісної нації та вихованні молоді на патріотичних засадах та національних героїчних ідеалах. Власне, тому національна еліта повинна стати зразком патріотизму, корпоративної етики, виявом якої є високі вольові якості, уміння дотримуватись слова, чесність, самокритичність, реальна оцінка власної політичної діяльності і державної політики, нетерпимість до непрофесіоналізму, догматизму, тоталітарного мислення.

Висока моральна культура політичної еліти передбачає не лише професіоналізм у виконанні обов'язків, а й уміння використовувати владу як засіб реалізації суспільних інтересів, демократично поводитися з опозицією, бути здатним до консенсусу, принципово відстоювати національні інтереси, мати чітку громадянську позицію, і що важливо, – вийняткову повагу до громадян країни, їх прав і свобод.

Політична етика – це наука і мистецтво використання засобів та прийомів компромісної технології. У сучасній громадській свідомості спостерігаються істотні зрушення в розумінні компромісу. Розповсюджені в недалекому минулому оцінки компромісів, як чогось безпринципного поступаються місцем

визнанню значущості компромісу, як ефективної форми досягнення згоди конфронтуючих сторін [8, с.336]. Та потрібно ще й врахувати, як вважав Я. Стецько те, що: «без національної ідеї, без героїчного й етичного підходу до життєвих проблем все залишиться по-старому» [10, с. 128]. Тож, бажаючи забезпечити успіх, єдність своєї держави необхідно, на думку мислителя, розбудувати такий «суспільний лад», який: «базується на двох основних засадах: національній і етичній», де «національна ідея є ідеєю універсальною», а «універсальну ідею розуміємо в площині моральній» [10, с.207]. Він вважав, що націоналізм є «демократичним», а у демократичному суспільстві політична етика є одним із важливих вимірів політичного життя, вона служить невід'ємним компонентом стабільності, і тільки «національна держава – гарантія миру» і суттєвий показник розвитку суспільства і його політичної свідомості [10, с.214]. І саме: «націоналістичний світогляд поборює той хаос, ту деморалізацію, той розклад, який несуть нечесні й несовісні люди» [5, с.131]. Тому саме моральна політика, і тільки за умов демократії – забезпечить у суспільстві справедливість, мир, високий рівень добробуту, культури.

Будучи важливим елементом політичної культури, політична етика створює механізм суспільної довіри, а тому забезпечує стабільне функціонування соціальної системи, перешкоджає виникненню конфліктів, спроможних руйнувати систему зсередини, якщо політична етика і політична система узгоджуються між собою [5, с.40].

Отже, для сучасного суспільства потреба в морально орієнтованій політиці є життєво необхідною, бо, як говорив Стецько: «...тільки образ цілісної будови життя; тільки візія суспільної правди; тільки захоплення новими етичними ідеями й принципами організації суспільного існування;... – вирівнює всі протиставлення, охоплює все, встановлює етичний, господарський, культурний порядок » [10, с.118]. Політика не може бути простим засобом підпорядкування суспільства владі, вона покликана бути інструментом гуманізації суспільства. Справедливість, добродієність мають перетворитися на стимулюючі мотиви діяльності політиків, державних і

громадських діячів. Попри стійкі упередження, суспільство прагне зробити політику моральною, а мораль діяльною. Утверджується розуміння політики як науки і діяльності з метою оптимізації соціальних процесів, забезпечення стабільного громадянського миру, демократизації держави, її соціального спрямування. Це передбачає потребу етичного виміру державної діяльності, моральної експертизи політичних програм, застосування моральних критеріїв для оцінки політики і політиків. Так, оцінюючи політиків, Стецько зазначав: «...мірило розцінки людей лежить...в ідейно-етичному ставленні до життя» [10, с.138].

Україна прагне бути демократичною державою, а в демократичному суспільстві політична етика є одним із важливих вимірів політичного життя, вона служить невід'ємним компонентом стабільності та динамічності політичної системи, суттєвим показником розвитку суспільства і політичної культури громадян. А щоб все це здобути, і підтримувати, нам необхідно йти шляхом визначеним Я. Стецьком, який веде до успіху, проте лише у випадку повної демократії, державного суверенітету, оскільки «тільки вільний нарід у своїй власній державі створює вартості загальнолюдської культури та служить загальнолюдському прогресові» [10, с.147]. І тільки тоді, коли «внутрішнє існування країни» буде побудоване на «взаємному довір'ю, почутті справедливості та ідейно-етичній пов'язаності громадян у одне ціле», ми здобудемо висот у всіх сферах життя.

Література:

1. Аристотель. Большая этика //Аристотель. Сочинения:в 4 т. – М.:Мысль, 1984. – Т.4. – 294 с.
2. Апель К. О. Дискурсивна етика:політика і право. – К., 1999. – 74 с.
3. Бебик В. Наша політична культура // Політологічні читання. – 1992. - №1.
4. Касторіадіс Е. Левінас Л. Політика та етика. – К., 1999. – 69 с.

5. Кучеренко І. М. Політична етика у сучасних соціотрансформаційних процесах: український контекст: дис. канд. політ. наук :23.00.02. / НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса. – К., 2007. – 211 арк.
6. Маккіявелі Н. Володар. – Вид. 2 - е поправлене й доп. – Новий Йорк: Б.В., 1976. – 164 с.
7. Мендус С. Політика та мораль. – К. : Темпора, 2010. – 160 с.
8. Політологія: Навчальний посібник / Бабкіна О. В, Горбатенко В. П. – К.: ВЦ, 2006. – 568 с.
9. Рікер П. Етика і політика // Філософська і соціологічна думка . – 1995. — № 5-6.
10. Стецько Ярослав. Українська визвольна концепція. Твори. – Львів: Видання організації українських націоналістів, 1987. – Т.1. – 528 с.
11. Сутор Б. Малая политическая этика. – М., 2002. – 114 с.